

વિદ્યા મંગલ અને જ્ઞાતિ સુધારો.

(બાજ) ખેડાવાળા જ્ઞાતીના સરસ્વતિ મહોત્સવ
સાથે બનાવેલો તે, બનાવનાર. તથા

રાવબહાદુર મોતીલાલજીયુનીલાલજીની સ્તુતિપાત્ર અધ્ય-
ક્ષતાના સ્મરણુર્થે છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર.

બાલકૃષ્ણ ભોગીલાલ પંડ્યા. આણંદના

દોહરો.

ડાહ્યા ડીલ ન લાવશે, વિચાર એવો વ્યર્થ;
વિદ્યા બણવી વિશ્વમાં, માત્ર કમાવા ગર્થ.

નડીયાદ સત્યસાગર પ્રેસ.

સંવત ૧૯૪૬ સને ૧૯૬૦

કીમત ૪ આના.

વિદ્યા મહાત્મ અને જ્ઞાતિ સુધારો.

(બાજ) ખેડાવાળા જ્ઞાતીના સરસ્વતિ મહોત્સવ
સાથે બનાવેલો તે, બનાવનાર. તથા

રાવ બહાદુર મોતીલાલજી યુનીલાલજીની સ્તુતિપાત્ર અધ્ય-
ક્ષતાના સ્મરણાર્થે છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર.

બાલકૃષ્ણ ભોગીલાલ પંડ્યા. આણંદના

દોહરો.

ડાહ્યા લીલ ન લાવશો, વિચાર એવો વ્યર્થ;
વિદ્યા બહુવી વિશ્વમાં, માત્ર કમાવા ગર્થ.

નવીયાદ સત્યસાગર પ્રેસ.

સંવત ૧૯૪૬ સને ૧૯૯૦

કીમત ૪ આના.

પ્રસ્તાવના.

મેં પ્રથમ એક (જાજ) ખેડાવાળા બોધક બાવની નાગની ચોપડી બનાવેલી, તેને પૃષ્ઠે જાહેરખબર છપાવ્યા પ્રમાણે આ ચોપડી તૈયાર કરવા મારો વિચાર થયાથી, અમારી જ્ઞાતીના વાર્ષિક સરસ્વતિ મહોત્સવ વખતે આ કવિતા તૈયાર કરી હતી. પણ કેટલાંક કારણસર સભાને વખતની તંગાશના સમયથી પુરેપુરી કવિતા નીવેદન કરવા તક મળી નહોતી. તથા સરસ્વતિ મહોત્સવ સાફ જ આ કાવ્ય રચેલું હોવાથી, તથા ત્યાં વાંચી બતાવાનું હોવાથી પ્રસંગાનુસાર ઉપયોગી થવા સાફ વધારે લંબાણ કરેલું નથી. અને બનતી કાળજી આ પુસ્તક ઉપયોગી અને રસીક કરવામાં વાપરવામાં આવી છે, છતાં કંઈ દોષ જણાય તો તે વિદ્યુત જનોએ ક્ષમા કરવી. તા. ૬-૪-૯૦ એ આણંદમાં વાર્ષિક સરસ્વતિ મહોત્સવ થયો. લોકો ત્યારે સભાના અધક્ષતરીકે રા. બા. મોતીલાલજી ચુનીલાલજી અત્રેના ડી. ડી. કલેક્ટર સાહેબ બીરાજ્યા હતા, અને તે વખતે શુક્રાષ્ટકની રજાઓ હોવાથી તેઓ ખોતાને વતન ભર્ય મહેલા હોવા છતાં ત્યાંથી મુદ્દમ પધારી મારી સ્વજ્ઞાતીના ઉત્સાહી સુધારકો બંધાજીની માન અને સતોષ આપ્યો હતો. તેની નિરંતર યાદગીરી રહેવાને મારી અંતઃકરણની ઉત્સાહી પ્રેરણાથી આ પુસ્તક તેઓ સાહેબને અર્પણ કરેલું છે.

આ પુસ્તક આણંદના સરસ્વતિ મહોત્સવના અરસામાં છપાવવા તથા બધાર પાડવાનો ઈરાદો છતાં, મારા પ્રિય ખીતાજી ભોજીલાલ જોશંકરના તે વખતના મંદવાડથી, તથા પાછળથી તેમના

ગરણુથી બીજાં આવશ્યક કાર્યમાં રોકાયાથી ઢીલ થએલી છે. પણ પકળીથી તેમના પરભોક્ષ નીવાસ સ્મરણુર્થે કેટલીક પ્રતો ઇનામમાં આપવાનો પણ ઉપયોગ થશે એવા વિચારથી તુરતજ છપાવી છે.

આ પુસ્તકનાં પ્રુદ્ધ સુધારવાને સંબંધે મારા મિત્ર રા. ભોગી-લાલ મુળજી તથા રામચંદ્ર ભવાનીશંકરનો ઉપકાર મારે નીવેદન કરવો જોઈએ.

આ નાના પુસ્તકની મોટી પ્રસ્તાવના કરવાની જરૂર નથી.

મુઠ આણંદ.
પંડ્યાની પોળ.
તા. ૧૯-૫-૯૦
જેઠ સુદ ૧ સંવત
૧૯૪૬

}

સ્વજ્ઞાતી શેવક
બાલકૃષ્ણ ભોગીલાલ પંડ્યા.
કર્તા.

અર્પણ પત્રીકા.

કુંડળીઓ. છંદ.

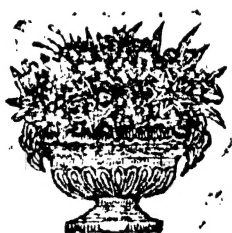
શુભ ગુણોથી શોભતા, લાયક મોતીલાલ;
પુસ્તક અર્પુ આપને, અંતર આણી વા'લ;
અંતર આણી વા'લ, સરસ્વતિ ઓઝીવ સાર;
આણુદે આવેલ, ભર્યથી યત્ને વાર;
અધક્ષ જની અમને કર્યા, આર્ય વર્ગમાં ઓપતા;
કહે જાલકજી સ્મૃદ્ધિ સહીત, શુભ ગુણોથી શોભતા. ૧
પ્રવીણ કાર્ય પ્રત્યેકમાં, પરાક્રમીના પુત્ર;
વિનય વિત્ત વિધાવતા, સમજે સઘળાં સુત્ર;^૧
સમજે સઘળાં સુત્ર, ઉમદા આપ વિચારો;
છટાથી બાપી છેક, બોધીઆ લોક હજારો;
બહુ ગુણ સંપન્ન ઓછા હશે, આપ સરીખા* આર્યમાં;
મતિવંતા મોતીલાલજી, પ્રવીણ હજારો કાર્યમાં; ૨
દયા ક્ષમા દરીઆવ દીલ, સ્વદેશ ભક્તિ ભાવ;
સ્વતંત્રતા સત્તા થકી, રૂડા બહાદુરરાવ;
રૂડા બહાદુરરાવ, જગતમાં છો જાણીતા;

* સરખા. ૧ ધર્મશાસ્ત્ર.

૧૭૫ કલેક્ટર આપ, મહીપતિના માનીતા;
ઉત્કૃષ્ટ વિચારો આપના, સુણી જડ જન પણ જન્યેત થયા;
બાપણ કેરા બાવાર્થથી, દીલ દરીઆવ દીઠી દયા. ૩

રમૃદ્ધિ વધો સત્તા વધો, વધો પુત્ર પરિવાર;
સ્વદેશ હીતનાં કાર્યથી, જનમાં રહો જયકાર;
જનમાં રહો જયકાર, સુખ દ્વય+ લોક પામે;
કાપે છટ અરીષ્ટ,^૨ વેદના સઘળી વામે;
પ્રસારો તમ કાર્ત્તિ પૃથ્વીપર, સદ્ગુણ ગનોર્થ થજો બધો;
કહે બાલકાણુ હીત કાર્યથી, રમૃદ્ધિ વધો સત્તા વધો. ૪

લી. બાલકાણુ ભોગીલાલ પંડ્યા.
આણંદ.

૧ ડો.યુટી. + જાંતે. ૨ દુઃખ.

વિદ્યા મગત્મ.

બાજ ખેડાવાળ જ્ઞાતિના સરસ્વતિ મહે-
ત્ત્વ સાડ બનાવેલો તે.

ૐ તત્ સત્ પરમાત્મનેનમઃ

ધૃશ્વરસ્તુતિ.

છપો.

શ્રી જગદીશ્વર દેવ, સર્વથી જે છે મોટા;
કોટી વિશ્વનીમાં, જડે નહીં જેનો જેટો,
અદ્વિતીય તે એક, અનુપમ તે અવિકારી,
સુખ પામે જન સર્વ, સ્મરણ કરતાં સંસારી,
તે બુદ્ધિ દાતા બહુ રૂપી, શક્તિ જેની સરસ્વતિ;
હું બાલકળુ પ્રભુમી કરી, માગુ કર જેડી મતિ.
તે પ્રભુ તણે પ્રતાપ, કોટી જન તો કવિ બનીયા,
તે પ્રભુ તણે પ્રતાપ, ભૂતજે વિદ્યા બણીયા,
તે પ્રભુ તણે પ્રતાપ, જગતમાં જન્મ્યા પ્રાણી,
તે પ્રભુ તણે પ્રતાપ, મળે મુખમાં શુભ વાણી,

વળી તેજ પ્રભુ પ્રતાપથી, સરસ્વતિ જીએ વસે,
બાકી હું મુરખ બાળથી, તે કવિતા તે શું થશે. ૨

વેદ જોડેનો બેદ, વણીવીને વળી થાક્યા,
પંડીત કરી પ્રમાણ, સંત સેવીને પાક્યા,
તત્ત્વ જ્ઞાની કરી તર્ક, ગર્ક બનીઆ ગુણવંતા,
' નેતી નીગમ ' અપાર, કરી ગાન્યા મતિમંતા,
કદી કોડ વરસ ચિન્તન કરે, તોય ન મહીમા પારનો,
કહે બાલકજી કોઈ પામશે, ભગવતના તલ ભારનો. ૩

અપરીક્ષક વિષે છાંયો.

ઉઠ્યાની નહીં આ'ય, દોડીને શું દુર જાણે,
ગળથુથી ન ગળાય, ચણા શું ચાવી ખાણે,
છેક ન વસવા છાજ, બંગસો તે શું બાંધે,
રાંધી ન શકે રાખ, રસોઈ રૂડી શું રાંધે,
ઝડ ઝગક અઘંકતી અર્થની, ચાતુરી શી ચિત્તમાં લહે,
કહે બાલકજી જાણે નહીં, નામ છંદનું છેક જે. ૧

મોતી ભક્ષક હંસ, હેતથી હરીએ ઘડીઓ,
મેઘવારી મહીમાય, ચાતકની દ્રાપ્ટે ચડીઓ,
ચંદ્ર દેખી ચકોર, ખરી ખુશી મન ધરતો,
રાગે રાજી અથાગ, મૃતુથી નહીં મૃગ ડરતો,
ત્યમ યથાર્થ મહીમા અંતરે, કવિતાનો જેને વસ્યો,
કહે બાલકજી તે સુમને, સ્વાદ સરસ બીજો કશો. ૨

વિદ્યા મહાત્મ.

છપો.

મોતીનું નહીં કામ, ગમ્મ ગમતાં જગલાને,
કલમ તણું શું કામ, મળ્યો અસ્ત્રો રઘલાને,
હીરાનો શો અર્થ, મળે જગરૂખ વાનરને,
સાકરનું શું કામ મળે કુશકાળે ખરને,
ત્યમ મળે વિષય સુખ મુર્ખને, ગરજ પછી નહીં જ્ઞાનની,
કહે જાલકજી રીત અસલથી, નગણા નર નાદાનની. ૧

દાર મુકી દુધ શીદ, દારડીઓ પીશે,
ભાંડું મુકી ભાંડ, આપ શીદ દે આશીષ એ,
વ્યંડળ વિનતા વેષ, છોડી શીદ ડગલો પહેરે,
રાન તજીને ભીજ, શીદને વસશે શહેરે,
નવરાષ્ટ્ર હશે તો ખાધ પી, ગુણહીણો જન ધોરશે,
પણ જાલકજી કહે બુદ્ધિહીણ, વિધ્યા શીદને વહોરશે. ૨

ક્યાંથી કપણનું કર્મ, દેહ દાતા કેવરાવે,
અંગીનું શું ભાગ્ય, નિત્ય રનાપીક નવરાવે,
ગર્ધવનું શું ગણુ, સાજ સોનેરી પામે,
ભાંડની શી ભલાઇ, જગત ગધે જશ જામે,
કહે જાલકજી ભીખારીને, ભોજન શું પકવાનનું,
ત્યમ મતિહીણની મગદુર શી, ગાદુ શુખ લે જ્ઞાનનું. ૩

૧ અંગીઆનું. ૨ વાલંદ.

દોહરો.

પ્રતક્ષ સુખ પૈસા તણું, દેખે સઘળા લોક,
ગાહુ સુખ જે જ્ઞાનનું, કવિ પીછાને ડોક.

૧

હરીગીત છંદ.

વિદ્યા તણો મહીમા જથારથ, જનન જે કોઇ જાણુશે;
પછી ગર્ક થઇ તે જ્ઞાનમાં, મહાસુખ મનથી માણુશે;*
સોનું રૂપ કે શ્રેષ્ઠ હીરા, મોતિને માણુક વસુ;^૧
વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું?

૧

ગાડી તથા ગજ રઘોડલા પર, સ્વારી કીધી શોભતી;
જાહુ જાગ જગીચા જંગલમાં, ઈમારતો કરી ઓપતી;
શું થાય તેણે શરીરમાં, પુલેલ કે અત્તર ધસ્યુ;
વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું?

૨

નહીં કાઢાટની ઘેર ખોટ, દઈને દોટ વોરી લાવીએ;
કળગ્ય કંઈ કંઈ જાતના, જનાતના જનાવીએ;
શુભ શાસ્ત્ર કરુણી કોરની કાસ્તીરની કદી ઓઢશું;
વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું?

૩

સુખવાસ કીધા ખાસ, પાંચ પચાસ આખા પાનના;
કોહાર ભરીઆ કારમાં, ઘેર પ્રીતથી પકવાનના;
દાડગ બદામો દ્રાક્ષની, ભરી થાળ નિત્ય આરોગશું;
વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું?

૪

* ભોગવશે. ૧ પૈસા. ૨ ઘોડા. ૩ ડગલો.

સુરવાળ સાથે શોભતી, મહામુલ્ય પગની મોજડી;
 કસળી રૂડા કારીગરોથી, બેઠ આવીને પડી;
 જરીઆનના જાગા કરી મખમલ ગાંઢ મઢાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૫

મશરૂ તણી ઠરી ગાદીઓ, રૂડુ ભરી ર મુકીઓ;
 તકીઆય ઝાઝા તોલના, કરવાય પણ ક્યમ ચુકીઓ;
 ધર રોજ ગાલીઆ ઈરાની, ઉનના પથરાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૬

બહુ પુતળાં પણ ચાર પાસે, ચિત્ત હત્તા ગોઠવો;
 કબાટ ખુરશી ફાચ આદીક, ઠાઠ તે પણ ઠાઠવો;
 તખ્ત આને તસ્વીર હાંડી, ઝુમરો લટકાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૭

પરણી પ્રયત્ને મિત્રજ્ઞે, કદી માનની રૂડી મેળવો;
 કાન્તા જણાવા કાંન્તિવંતી, નિત્ય ધાટ રચો નવો,
 તે પ્રેમદા લેઈ પદ્મણી, પ્રીતે કદાપી પોદશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૮

પ્રિય પુત્ર લઈને પડનો, ધરી વાલ તેના ગાલને;
 ચુંબન કરી ચતુરાઈથી, જાણે ગયા થઈ ન્યાલને;
 તે પુત્ર પ્રીતિ પાત્ર માની, લાડ અધિક લડાવશું,
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૯

બળવંત જેના હસ્ત ઓવા, મસ્ત મલ ભેગા કરી;
 શિરપાવ દધને સામટો, કુસ્તી કરાવો આકરી;

- પાડા ગધાડા આખલા, હાથીશું હાથી લડાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૦
- શિવરામ કે બગીચો બનાવી, બહુ વિલાયતિ માટની;
 લીલા પીળા મુકી કાચને, નિરખીશું શોભા વાટની;
 એક દાસ રાખી પાસ, 'બાબૂ હઠો' એમ બોલાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૧
- સોદાગરોએ કેળવેલા, તે રડા તોખારને;
 સામાન કશીને શોભતો, હાથે ધરી હથીઆરને;
 શિકાર કે કદી સે'લ સાર, પુરપાટ દોડાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાયશું બીજું કશું? ૧૨
- રાજેશ્વરી કે રાવસાહેબ, બાઈ સાહેબ નાગથી;
 બોલાવશે સહ લોક જો, સનમાન સાથ સલામથી;
 લાયક બનીને લોડથી પણ, +કે. શી. એ, કે'વરાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૩
- આ વર્ણવેલી રમૂજિ સર્વે, કોઈને હોવા છતાં;
 પણ છેક વિદ્યાહીન અક્ષર, એક ન લહે વાંચતાં,
 વિદ્યા વિનાતો વાનરો કે, પંડીતો ગણશે પણ;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૪
- પ્રસૂતા તણી પીડાશું વંઝા, વિનતા મનમાં લહે;
 મુખથી મુકીને મચ્છ બગલો, મુખ ક્યમ મોતી ગ્રહે;
 વિદ્યા તણા મહા મુશ્કેલું, અજ્ઞાનને પીછાન શું?
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૫

બુદ્ધિ વિના બહુજો દરે, પણ શરીર બળ શા કામનું;
 ને હોય નહીં હીકમત કને તો વ્યર્થ જોર તમામનું;
 હીકમત વડે હીંમત ધરીને, સિંહ પણ સંહારશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૬

વિકાળ મોટા વાઘને વળી, હાથી આદી પ્રાણીઓ;
 ગર્વોષ્ટ મોટી ગેંડીઓ પણ, મનુષ્યથી પકડાણીઓ;
 એ બંધીખાને નાંખીયાં તે બુદ્ધિની બલીહારશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૭

આદેર જગમાં જેઠ? સઉથી શ્રેષ્ઠ જે વિદ્યા ગણી;
 શું વાસ્તવિક છે અર્થ તેનો, મિત્ર કરીએ માપણી;
 સમગ્ર જનો કે સજ્જનોને, સહેલ તે સમગ્રવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૧૮

વિદ્યા તણો નથી અર્થ, મોઢેં વ્યર્થ ગોખી પાડવું;
 વિદ્યા તણો નથી અર્થ, ગાઢને કાવ્ય બહુજ બરાડવું;
 પોપટની પેઠે પાસ થાવું, મિત્ર તેમાં માલશું?
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાયશું બીજું કશું? ૧૯

વિદ્યા તણો નથી અર્થ, ફરવું થઇ ફક્કડ ફાંકડા;
 ધડીઆળ ધુન્નમાં ધરી, ઝોપાવવા દીક આંકડા;
 ધીક્કારની ઢબ સર્વ જુની, તુર્ત તિરસ્કારશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૦

પોપટજી બોલો શ્રીહરી' ના, જ્ઞાન મધ્યે માલશો;
 વિદ્યાતણા મુળ તત્વનો, ખાસો થવાનો ખ્યાલશો;
 પરીપુર્ણ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના, શી ચતુરાર્થ ચાળશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૧

વિદ્યા તણો શબ્દાર્થ જ્ઞેતાં, અર્થ એકે બાણતું;
 શ્રુટીની રચના અનુસરીને, સુખ મોડું ગાણતું;
 બંડાર બરવા જ્ઞાનના, વિધવિધ જ્ઞત વિચારશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૨

આ શ્રુટિમાં અદ્રશ્ય સુખનાં સાધનો સમાયલાં;
 તે શોધ કરતાં સુઝને, જે જુકિતઓથી જણાયલાં;
 ગ્રંથો ગુપ્ત્યા ગુણી જને, તે વિષે રૂડા જ્ઞાનશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૩

ધર્મચક્રિ આશ્ચર્યકારક, ગ્રહ ખગોળની રીતીઓ;
 ભૂકંપને જ્વાળામુખીની, ભારી છે જે ભીતીઓ;
 બુદ્ધિપ્રકાશક છે બહુ, આશ્ચર્ય એક અપારશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૪

શી યોગ્યતા સંસારમાં, નર નાર છે રે આપણી;
 કરતબ્ય કર્મો આપણાં તે, જાણીએ વિદ્યા ભણી;
 અક્ષત્ર વિના સહ હન્દ્રીઓ હોય, તોય શ્રુટી સુન્યશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૫

ગૃહની ગતિ ધર્મચક્રીની જે ચગતકૃતિ કારમી;
 નક્ષત્ર સત્તાનીશથી, તે રાશી જાણી ખારમી;

- વિદ્વાન કે શ્રીમાનના તે કોણના પ્રતાપશુ;
 વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૬
- કુવા તળાવો વાવ આદી ઉઠાય પુર્વે પ્રેમથી;
 ધનવંતનાં ધામોની મધ્યે. હાલતો એકે નથી;
 પાંડવ વખતનાં પુસ્તકો પણ, છેક જાય ન નાશ શું;
 વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૭
- વ્યહવારમાં વિદ્યા ગણિતની, કેવી છે ઉપયોગની;
 ગણિતની ગણતરી થકી, વૃદ્ધિ ધણી ઉદ્યોગની;
 એ વિજ્ઞ ગણીને આંગળાં આંકા કરે ભક્તિવારશું;
 વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૮
- ઘટિહાસથી પુર્વે થએલી વાત સઘળી જાણીએ;
 જનના સ્વભાવ જગત બનાવો, રાજ્યરીતી નાણીએ;
 અસાર સાર વિચારથી, શિખાગણો સ્વિકારશું;
 વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૨૯
- ભૂગોળ ઉપર આપણે વશીએ કરી નીવાસને;
 શા પર્વતો, નદી, શહેર, છે, શું લોક, ધર્મ, નીકાશને;
 સમુદ્ર, ખેટો, પાંદરો, રણ, રાનનો, વિસ્તાર શું;
 વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૩૦
- અક્ષરથી લખી અમ્મર કરે, જનના વિચારો માનવી;
 લીપી લખાતી ન હોત તો, જન રે'ત જેવા રાનવી;
 ભાષા લખાઅલી ભૂતજો કોવીદ^૧ થવા કીતાબ શું;
 વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૩૧

વાણિજ્ય વિધ વિધ જાતનાં દુની શાસ્ત્ર તેનું મુળ છે,
 પોતેજ પીંગળ પંડીતાર્થ કવિતા તણું તે કુળ છે;
 જે શોક વખતે સુખ આપે સરોદા સતારશું;
 વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૩૨

જે જન્મ ભાષા થકી જુદી એક જાણે અન્યને;
 બુદ્ધિ વધે પછી જોલતાં, અવતાર તેના ધન્યને;
 વિશેષ રીતે વ્યાકરણના નિયમ સહીત વિવેકશું;
 વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં કહેવાય શું બીજું કશું? ૩૩

પાપાણુ ધાતુ ખનીજ આદી ચીજ વિધવિધ જાતની;
 ફારસોલ આદીક વસ્તુઓ, ભૂસ્તર ભણે જહુ જાતની;
 રસાયણીક જે તત્વ મુખ્ય ગહત્વ છે તૈયાર શું;
 વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૩૪

બરપુર બરતી ઓઠ બારે થાય છે જે સાગરે;
 વરસાદ ઝાકળ વાદળાં કે બેક બર્ફ પડે કરે;
 શા કારણે શી રીત નીપજે ભૂતજેથી બણાવરું;
 વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૩૫

આધાર વિણ આકાશમાં અસંખ્ય જે જોળા ફરે;
 ગૃહને ઉપગૃહ ધૂમ કેતુ જલકપર તારા ખરે;
 અંતર અને આકાર વેગ વિચાર ખ્યાલ ખજોળશું;
 વિદ્યા જરાજર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજું કશું? ૩૬

રસાળ છે વિદ્યા રસાયણ રોકડા ઉપયોગથી;
 વિધ વિધ જનાવે વસ્તુઓ સુખ કારણે સંયોગથી;

ઔપદ્ધિતો ઉપયોગ ખડુ, વિશેષ વ્યાધી વિનાશશુ;
વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજુ કશું? ૩૭

કદી હોત નહીં વિદ્યા કૃષી, તો ધાન્ય ક્યાંથી પાકતે;
વળી પાકની વિદ્યા વિના, શું લોટ કાચો શાકતે;
કપાસ વિણ કહો કાચ કચમ, ઢંકાય છાલો ચામશુ,
વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજુ કશું? ૩૮

વનરપતિ વિદ્યા વિના શા બાગ બંગીચા વાડીઓ;
વળી શિલ્પની વિદ્યા વિના શી રીત ગાડાં ગાડીઓ;
વળી શસ્ત્રની વિદ્યા વિના રક્ષણ કરત શું હાથશુ;
વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં કહેવાય શું બીજુ કશું? ૩૯

વળી યંત્રની વિદ્યા વિના ગુણ્ય માત્ર મથી મરે;
સાદાય પણ સંચા વિના શું નીપજી શકશે નરે;
હથીયાર વિણ પછી હાથથી પ્રત્યેક પગ પંપાળશુ;
વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં કહેવાય શું બીજુ કશું? ૪૦

વળી શિલ્પની વિદ્યા વિના ઘર હોત સઘળાં ઝુપડાં;
જ્યાં ત્યાં કરી રહે જંગલીઓ માટીનાં બીંતો બડાં;
ક્યાંથી કઠારા બારીઓ મંદીર મેડા માળશુ;
વિદ્યા ધરાધર વિશ્વમાં કહેવાય શું બીજુ કશું? ૪૧

હુમ્મર અને કારીગરી વિદ્યા તણોજ પ્રસાદ છે;
વિદ્યા વિના કશુ નીપજે એ વૃથા ફાકટ વાદ છે;

- વિદ્યા વિનાના જંગલીની હાલતજ જોઈ હું હસું;
વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીન્નુ કશું? ૪૨
- શારીરની વિદ્યા વિના શી રીત વ્યાધી કાઢતે;
માંદા પડેલા માણસો બહુ બાપડાજ બરાડતે;
શી રીત હત આરોગ્યતામાં પુત્રને પરિવારશું;
વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીન્નુ કશું? ૪૩
- જાણી ન વિદ્યા પ્રાણીની શી રીત ઢોર ઉછેરતે;
પશુ હોત શાનાં ગાય બેંશો અશ્વ આદીક ઘેર તે;
તો ઉન રેશમ ઝોઢીને ક્યાં દુધ દહીં ધૃત આપશું;
વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીન્નુ કશું? ૪૪
- વિદ્યા તણોજ પ્રસાદ તે છે અદ્વ માત્ર આ દેશમાં;
પણ મા'પ્રસાદ યુરોપ મધ્યે મોઢલે છે શેષમાં;
ઈશ્વર તણી પ્રજા હશે તો મા'પ્રસાદે માગશું;
વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીન્નુ કશું? ૪૫
- આ આગગાડી અપાર ભાર લગાર વારે લઈ જશે;
કહો કેટલા બળદો હશે તો તમોથી તેવું થશે?
જોડયા વિના કંઈ જનવર તણાવશે તમે તસુ ?
વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીન્નુ કશું? ૪૬
- આ તાર યંત્ર હજાર ગાઉપર પોચી શકશે પલકમાં;
કહીં હોય એવા કાસદો તો જોળી કાઢો ખલકમાં;
વીજળી ન થાકે વાટમાં તે જ્ય ઠેઠ મુકામશું;
વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીન્નુ કશું? ૪૭

દૂરખીનથી દેખી શકીશું દેવ તેવું ન દેખતા;
 પવંત તણી ટાચે ચઢીને જન પ્રથમ તો પેખતા;
 બાળી શકે ભેગા મળી જન લાખ દૂરખીન તુલ્યશું?
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીજી કશું? ૪૮

ઝાઝો વખત ઝીણી નજરથી સ્વચ્છ જળ જોયાં કરો;
 દેખાય જો કંઈ જીવ તો નક્કી કહો મુજને નરો;
 જે શકતી શુદ્ધદર્શકે જન કોઈ તે જોનાર શું?
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીજી કશું? ૪૯

જળ દેવને તતખેવ ધંટી સોંપવા કોઇ સુડશે;
 દયણીની સાથે દેખતામાં તરત ધંટી બુડશે;
 જળ ચક્કીની જીત્કતી કરી બહુ ભોટ ઝીણો પાડશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીજી કશું? ૫૦

વળી વચ્ચ વણવા અગ્નીને બોલાવી જોજો કોઈ સમે;
 આળી મુકે નહીં તે બધું તે માટ ત્યાં રહેજો તમે;
 સંચા વડે કરી સઘ તે અઝોની પાસ વણાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીજી કશું? ૫૧

છખી છે ચીતરવી એમ કાગળ કોડ લખજો સુધંને;
 વિનય અને વિવેક સાથે મુકજો માધુર્યને;
 પશુ ફક્ત ફાટોઆદથી બહુ ચિત્તને ચિત્રાવશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીજી કશું? ૫૨

ભોકા મળીને લાખ કીકીયારી કરીને કુદજો;
 આકાશમાં પુર વાંસ ઉંચા જોરથી ચાલી જીઓ,

- ખલૂનની ખનાવટે આકાશમાં તે ઉડશું,
વિદ્યા ખરાખર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીનું કશું? ૫૩
- ખરાડખે અહુ જોરથી ગર્જત ધાંટો કાઢીને;
તેડાવવા ત્રણ ગાઉપરથી દુર મોઢું શાડીને,
તે યંત્ર ટેલકિનથી વિશેષ. ઊત્તર વાળશું;
વિદ્યા ખરાખર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીનું કશું? ૫૪
- દરીઆ વિષે દેખાય નહીં એકકે દીશે કાળી નીશે;
અહુ વા'ણ ખુડત ખાપડાં ભુલાં પડત રસ્તા વિષે,
તે યંત્ર હોકાથી ખરેખર વા'ણ સર્વ ખચાવશું;
વિદ્યા ખરાખર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીનું કશું? ૫૫
- ખળતો દીવો અહુ તેજથી પણ વામરે મુકી જુઓ;
ખડી છતાં પણ જોત આઝી ખમસ તે દીવો ખુઓ;
એનજીન વડે કરી આજ કેવળ વાજ દીવે બાળશું;
વિદ્યા ખરાખર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીનું કશું? ૫૬
- વિદ્યા તણા હજી શોધથી તો ચંદ્ર સુધી ચાલશું;
વિદ્યા તણા હજી શોધથી ગૃહ મંડળે પણ માલશું;
વિદ્યા તણા શોધે જવાશે પૃથ્વી આરો પારશું;
વિદ્યા ખરાખર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીનું કશું? ૫૭
- વિદ્યા તણા હજી શોધથી સમુદ્ર સુકવી નાંખીએ;
ચૈતન્ય મુકી ચાલવા પછી ઝાડને પણ હાંકીએ;
વિદ્યા તણા હજી શોધથી વહેતી નદી પણ બાળશું;
વિદ્યા ^ખરાખર વિશ્વમાં કહેવાય શું ખીનું કશું? ૫૮

વિદ્યા તણા હજી શોધથી નહીં દેવતાથી દાઝીએ;
 વિદ્યા તણા હજી શોધથી ગગને ચડીને ગાજીએ;
 વિદ્યા તણા હજી શોધથી પ્રચંડ પર્વત કુદશું.
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૫૯

વિદ્યા તણા હજી શોધથી પૃથ્વી નવી પેદા થશે;
 વિદ્યા તણા હજી શોધથી દસ લાખ ગૃહને દેખશે;
 વિદ્યા તણા હજી શોધથી, દરીઓ કદાપી દાટશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૬૦

કોઈ વાત ક'ત વીજળી તણી કે અગ્નીરથની આપને;
 ગાનત ક્યારે પહેલાં તમે મનમાં વિચારી માપને;
 અસમર્થતા ત્યમ વ્યર્થ બાસે હવેના હોનારશું,
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૬૧

આકાશના વિસ્તારનો ક્યમ અંત કદીએ આવશે;
 વિદ્યા તણા મહીમા જયારથ જન તે શું જણાવશે;
 વિદ્વાન જનને વિતવે એમ બાલકળ્પ પ્રણામશું;
 વિદ્યા બરાબર વિશ્વમાં, કહેવાય શું બીજી કશું? ૬૨

છાંપો.

ખરેફ સરે જો અર્થ શીદ કોઈ અશ્વજ રાખે;
 મીઠા મરડીઆ હોય શીદ કોઈ સાકર ચાખે;

શંખણીથી રહે શોખ પદ્મણી શીદ કાઈ પરણે;
 વનરખુટે રહે વાન,^૨ ધરે કુંડળા ક્યમ કરણે;
 કુશકામાં હોય કુમાશ તો, કમોદ કહો ક્યમ આણીએ;
 મતિ હીણમાં હોય મહત્વત્તમ, તો વિદત્ શીદ વખાણીએ; ૧
 શહસ્ત્ર હોય શિયાળ એક શીદ ન તે સરખો;
 પથ્થર પાંચ હજાર તુલ્ય હીરો નવ પરખો;
 બાવળીઆ સેં બાર વૃક્ષ એક ચંદન એવું;
 કોટી કાગ સમ કીર જાણુને ન ઘટે કહેવું;
 તારા છે ત્રૈણ કરોડ પણ, તુલ્ય ન એક સુરજ તણી;
 કહે બાલકંબુ ત્યમ શ્રુષ્ટીમાં, વિદ્યા સૌથી સિરોમણી. ૨

જ્ઞાતિ સુધારો.

ઉપેદ્રવજા રાગ.

કરતવ્ય સમગ્ર સરનેનું જે છે, જ્ઞાતિ સુધારો કરવોજ તે છે;
વિવેકથી વાત બધી વિચારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧

પુરા પ્રયત્ને મથવુંજ મિત્રો, પ્રશીદ્ધ છે પ્રાક્રમીનાં ચરીત્રો;
હેયો હવે હાગ જરા ન હારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૨

વિદ્યા દીધે જ્ઞાન વિશેષ વાધે, સુકૃતિં સારી પ્રસરેજ બાધે;
મરીબનો જેથી થશે ગુન્જારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૩

સુનીતિની કેળવણી લઈને, સદા સુધર્મી જગમાં રહીને;
ભલોગથી દ્રવ્ય રળી ઉગારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૪

જો જ્ઞાતિના નીમ સમસ્ત પાળો, કંકાસને કક્ષેશ બધોજ ટાળો;
વિશેષ મળશે સુખનેજ વારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૫

ઉત્કર્ષતાના શુભ માર્ગ સોધો, બંધુ ગણી જ્ઞાતિ સમસ્ત બોધો;
અત્યંત એ વાતથી ઉપકારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૬

આરોગ્યતાના નીમ સર્વ પાળો, વિરોધ ને વ્યાધી થતાંજ બાળો;
વ્યસની થતાં લોક વિશેષ વારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૭

નથી ભૂત કે પ્રેત પીશાય જગમાં. હરી રહ્યા મંત્ર બધાજ ઠગમાં;
નિત્યે તમે વેળ તજો નકારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૮

સહ વાતથી સત્યજ્ઞ જોળી લઈને, આનંદમાં આપ હમેશ રહીને;
વિવેકથી જ્ઞાન જહુ વધારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૯

વિદ્વાનનો સર્વ સુખોધ માની, પદાર્થ પ્રત્યેક પુરા પીછાની;
ચતુરાર્ઠનો તો ચરવોજ ચારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૦

ઉદ્દોગથી દ્રવ્ય જરૂર આવે, કીમીઆદી કત્યો ભીખને મગાવે;
જરૂર જોડવા નહીં રમશે જુગારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૧

કેળવણીનો લાભ વિશેષ લઈને, મચો ખરી ખંત ધણી દધને;
મુસદ્દી થઇ મેળવશે મુસારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૨

ઉતાવળે આમ્રજો ન પાકે, સમય વિના કો શ્રમ વેઠી થાકે;
ધીરજ તમે દીલ વિશેષ ધારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૩

આજસ અને વે'મ વિરોધ છોડી, હોંગત અને હાંશ વિશેષજોડી;
પરદેશમાં પ્રીત કરી પધારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૪

“મરશે જધા તેની તમા શી મારે”, જરી નથી જાહેર જે ઉચારે;
ગણાય એવા જનતો ગુમારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૫

સુધર્મથી સુખ સદાય આવે, પરલોકમાં વૈભવ ભોગવાવે;
નીતિ તણો માર્ગ સદાય ન્યારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૬

પરોપકારે પ્રભૂ દીલ રાજી, એ વાતમાં કાણ કહેજ નાજી;
સદૈવ શીખદે સહ શાસ્ત્રકારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૭

વિદ્વત તણી કીર્તિ તમે વધારો, લાયક તણી લાયકીને પ્રસારો;
નીંદાતણો યાત્ર ગણો નહારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૧૮

- ખરો પ્રથમનો ખુન ખાર આણી, પ્રભુ અકપાથો પડતી પ્રમાણી;
મરેલને માર કદી નમારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૧૯
- ગરીબની આશીષ શીષ લેવા, રાગ પ્રભુજી દર રોજ રે'વા;
ધનવંત હોતો ધનને ઉધારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૦
- સુનીતિની છાપથી બાળ છાપે, અમાન નાદાન જનોનું કાપે;
ચતુર વિદ્યા ગુરૂપ ચિતારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૧
- અહંમતમાં અતિ નહીં તણારો, ગુણીયન તમે ગર્વ તજે ગણારો.
શુભેચ્છુની શિખ સદા સ્વીકારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૨
- હળી મળી હેતથી સર્વ સાથે, સજ્જન તણી પદવી ધરોજ માથે;
ભુંડાઈના આપ બરો ન બારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૩
- સહ લોકનું શુભ સદા કરેજે, જગમાં સુકીર્તિ અતીશે ધરે તે;
વળી પ્રભુને પણ તેહ પ્યારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૪
- સુગોધતાં પણ ઉર ક્રોધ આણે, સુગોધકો શત્રુ સમા પ્રમાણે;
લખાડ છો ગાત્ર કરે લવારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૫
- નાતે કરેલા નીમ જો ભુસારો, બધા જનોની બહુ હાંશી થારો;
કહો પછી ક્યાં દુઃખનો કીનારો. નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૬
- ખટપટ બધી છેક ખરાબ છોડો, સાલસપણે સુખી થવાજ દોડો;
તોફાનથી નહીં ચલવો તુમારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૭
- સ્વદેશ કે નાતનું શુભ કરવા, સદા કરે જે શ્રમ સહુ સુધરવા;
તે તો ગણારો તેજસ્વી તારો, નરો કરો માતિ તણો સુધારો. ૨૮

કસંગથી માંહજ માંહ વઢવું, સગા સગંધી સરવે શુ નહવું;
 એ દુઃખનો એક ગજો નચારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૨૬
 વિલાયતી ફેશન ગંધ્ય વળવું, વળતી સુધારક નર નામ ધરવું,
 મુળગો નથી એમ વિચાર મારો; નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૩૦
 અકરાંતીઆ થઈ ગીઠાન આવે, જરા નહીં આયજ એથી આવે;
 વિશેષ વ્યાપે વપુમાં વિકારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૩૧
 મનુષ્ય તો માત્ર “કડીજ” થાકે, નથી ઢોરકે નાથ ધત્રાય નાકે;
 ગાડુ બાળકણે કહેછે બીચારો, નરો કરો જ્ઞાતિ તણો સુધારો. ૩૨

સાદુલ વિક્રિડીત.

રવજ્ઞાતિજ સુધારવા સરવને આ બોધ મેં જે કહ્યો;
 વર્તો તેમ વિવેકથી ગુણીજનો પણ તે ન મુકો વહ્યો;
 ઉપદેશે મેં અત્ર વાત વિનવી, તેનો અસર જો રહ્યો,
 દેખો બેડાવાળમાં દ્રષ્ટીએ તોહું કતારથ થયો. ૧

છપ્પો.

બકરીથી જે બીએ, સિંહને શું સંહારે;
 જ્ઞાન ન વિખેરાય, વાધ વઢતા શું વારે;
 ઝાંપે પણ ન જવાય, વિદેશે શું વિચરશે;
 દારાથી જે ડરે, લસ્કરે જઈ શું લડશે;
 બોયું નહીં બાગે બાહુથી, તાળુ તે શું તોડશે?
 પરવાર ન પેટ પીડાયકી, દેશ હિતે શું દોડશે. ૧

યાળીનો નહીં થોલ, ક્યાંથી તે ધર કથરોટો;

ગજઆતું નહીં ગજુ, ક્યાંથી પહેરે પરમોટો;

જોડાનો નહીં જોગ, ભોગ ઘોડાનો ક્યાંથી;

આડધો ન દે ઉધાર, તેરસેં મળશે ત્યાંથી?

કહે બાલકૃષ્ણ તે નર તણી, આશા શીદ કરો અરે!

સમજ પોતેજ ન સુધરે, યાતિ સુધારો શું કરે. ૨

ચડો શુળીએ શિષ્ય, રામજી કરશે સારું;

તરો પાણીને પુર, કહ્યું માનીને મારું;

જતી થાઓ જુવાન, મોક્ષ ઝટ તમને મળશે;

કરો દેશહિત કાજ, કોષક દીન દા'ડો વળશે;

ઉપદેશક થઈ કહે અન્યને, આપ એમાંનું ન કંઈ કરે;

કહે બાલકૃષ્ણ તે જન બધા, માનવીમાં મુરખ ઠરે. ૩

ગળ્યો સાંભળી ગોળ, નથી મુખ મીઠું થાતું;

ઓપડતો ઉપયોગ સુણી, દરદ ન દુર જાતું;

વાહનનો સુણી વેગ, નથી કહીએજઈ પડતા;

ઠંડી સુણી ગીરી હવા, શરીર થાય ન શિતળતા;

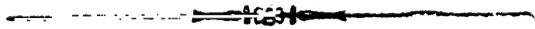
ઉપયોગ યથાર્થ કરે નહીં, સુણતાં અર્થ સરે કશો;

ત્યગ બાલકૃષ્ણ આ વારતા, યાતિ સુધારક સમજશો; ૪

પ્રથમ સુધારો પંડ, વળતો પિતાને માતા;

વળતી સર્વ કુટુંબ, ભગ્ની ભાણે ને ભ્રાતા;

નકી તે પછી નાત, જાત તે મહીધી જાણો;
 વળતી સર્વ સ્વદેશ, શ્રુષ્ટિ તે પછી પરમાણો;
 પણ મશ્કરી યામ મનુષ્યમાં, વીર તે કરવુંજ વળંજો
 કહે બાલકૃષ્ણ વિચારીને, ગળ પ્રમાણે ગળંજો.

ક્રમિકા.

આરોગ્યે મિષ્ટાન્ થશે, આખર સું એતું;
 શેલાં સાડી શાલ, આખરે ચીથરું તેતું;
 મોટા બાંધેા મહેલ, કોઈક દીન છંટા ખરશે;
 જળદો હાથી બાજ, પ્રેઠ પાળો પશુ મરશે;
 કહે બાલકજી આ વિશ્વમાં, નાશ વસ્તુ સરવે થશે;
 પશુ વિદ્યા અવિચળ વિશ્વમાં, ટળે બળે નહીં તે કરશે. ૧
 પારાશર ને બ્યાસ, અમર આને પશુ એવા;
 મનુ અને વળી માય, વંદવા વિનયે નેવા;
 વશીષ્ઠ વિશ્વામિત્ર, આજ આનેકુળ એયે;
 કાળીદાસનાં કાવ્ય, મુકવા લાયક ભોમે;
 તે બાલકજી આને પીયે, માની જનો રસ કુંટડા;
 પશુ લક્ષ્મણી લાખો ગયા, હજી બાર વહી જાંટડા. ૨

(સાહેબ આની પાછલુ પૃષ્ઠ આપે જોયું !)

ખળસ્વરૂપ.

મનહર છંદ.

ખેલમાં પ્રવીણ એક નટ કોષ સ્થળ જઇ,
ખળના સમુદ્ધે લાગ્યો ખેલ નીજ ખેલવા;
વિવિધ પ્રકારના તે ખેલ કરી ખાસા અને;
જોનાર જોનામાં લાગ્યો ખુબ રંગ રેલવા,
ખુટયુ ત્યાં દીવેલ તે જોનાર પાસ માગવાથી;
કહે ખર ખેલાડીતને ખબર નથી તને જરી;
ખડુ બાલકૃષ્ણ હૈય ખેલ બતલાવવા તો;
ધરથી તું તેલ લાવી ખેલ કરજો ફરી.

ઝાહરખબર.

આ પુસ્તક કર્તા તરફથી મળશે. માટે જોઇએ તેણે યોગ્ય
રીતે મંગાવી લેવું. આ ચોપડીની બધી કવિતા કોષ મોઢે બોલી
બતાવશે તો તેને કર્તા તરફથી ઈનામ તરીકે મળત આ ચોપડી
ખુશીની સાથે આપવામાં આવશે.

બાલકૃષ્ણ લોગીલાલ પંડ્યા.

